

na primjeru fra C. Brochtrupa u razdoblju kad je Brazil činio svoje prve korake u vidu odvajanja Crkve i države u tada mladoj republici, a prije teologije oslobođenja (šezdesete i sedamdesete godine dvadesetoga stoljeća). Zanimljivom temom iz povijesti izdavaštva bavi se George Kam Wah Mak u radu “The Emergence of Hong Kong as a World Centre for Chinese Protestant Bible Publishing and Distribution, 1948–51” (541-562). Pokazuje kako je Hong Kong postao važan izvor za Biblije kojima su se koristili kineski protestanti izvan Kine, kao i povijesne silnice koje su na to utjecale (ističemo Kineski građanski rat i Korejski rat), a koje su svakako pridonijele i novom pozicioniranju Hong Konga na političkoj karti Azije tijekom Hladnoga rata. Kateryna Budz naslovila je svoj rad “Life on the Margins: The Clandestine Ukrainian Greek Catholic Clergy in the Soviet Union (1946–89)” (563-585), a u njemu na temelju arhivskih izvora i intervjua proučava život, pastoralno djelovanje i rad grkokatoličkih svećenika tijekom desetljeća sovjetske vladavine. Napisali smo “i rad” jer autorica napominje da je SSSR nastojao zaposliti svećenike (i biskupe) s ciljem odvratanja od pastoralnog djelovanja. Dongjun Seo u radu “Redefining Evangelicalism from the Margins: South Korean Student Evangelical Experiments, 1986–89” (586-608) otvara obzorje novim istraživanjima koja se bave ponajprije kršćanima na lijevoj strani političkog spektra u Aziji, temi koja je, prema autoru, zanemarena u odnosu na istu u američkom kontekstu. Autor proučava društvenu i crkvenu pozadinu u kojoj su ti studenti stasali te se bavi i njihovim doprinosom “široj korejskoj evangeličkoj zajednici” (568). Posebna dragocjenost tog članka je istodobna utemeljenost na primarnim izvorima i na intervjuima s tadašnjim istaknutim članovima studentskog evangeličkog pokreta/pokusa. Posljednji članak u ovom broju “Studies in Church History” potpisuje Mary Heimann, a on je naslovljen “Christian Outlaws: Bible Smuggling across Cold War Europe” (609-637). Autorica u svom radu pokazuje kakav je bio razvoj krijumčarenja Biblije u državama Istočnoga bloka sve do njegova vrhunca tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina prošloga stoljeća, kada se krijumčarenje Biblije pretvorilo u “međudržavnu mrežu trenažnih kampova i sigurnih kuća” (609) te je uključivalo i mnoge koji su se tim “poslom” bavili profesionalno. Autorica je stava da je medijska popraćenost tog fenomena utjecala i na vanjsku politiku SAD-a. Svezak završava dijelom “Corrigendum” (638) s naznakom o ispravcima u broju iz 2024. godine.

Vatroslav Siketić

Kaptol 1221. – 2021., Krunoslav MATEŠIĆ (ur.), Općina Kaptol, Kaptol, 2022., 571 str.

Pred čitateljima je monografija u kojoj je dvadeset i osam autora napisalo pedeset priloga. Činjenica da je u nastanku ove iznimno bogato opremljene knjige sudjelovalo toliko autora s brojnim radovima govori sama za sebe o kakvu se značajnom izdanju radi. Kada jedna relativno mala općina i mjesto kao što je Kaptol, smješteno u Požeško-slavonskoj županiji, dobije tako monumentalnu znanstveno-publicističku monografiju, jasno je o koliko bogatoj baštini se radi. *Spiritus movens* cijeloga projekta, glavni urednik Krunoslav Matešić, s pravom zaslužuje reći *exegi monumentum* svom mjestu porijekla i svojoj privrženosti Kaptolu. Bogata opremljenost knjige, osim visoko kvalitetna materijala i uveza,

prije svega očituje se vrhunskim fotografijama kojima su zabilježeni svi najvažniji arheološki, geološki, geografski, društveni, gospodarski, povijesni i mnogi drugi fenomeni iz prošlosti i suvremenoga stanja krajobraza, artefakata i ljudi Općine Kaptol.

Knjiga je podijeljena na sedam cjelina: I. "Općina Kaptol" (11–42); II. "Prirodna obilježja" (43–69); III. "Prapovijest, povijesni, crkveni i demografski razvoj" (70–271); IV. "Poljoprivreda, vinogradarstvo i gospodarstvo" (272–351); "V. Život, jezik i kultura" (352–479); "VI. Sport" (480–527); VII. "Opisna bibliografija" (528–571). U prvoj cjelini Mile Pavičić predstavio je suvremeno stanje Općine Kaptol naslovom "Općina Kaptol – administrativno sjedište" (10–17). Prikaz je popraćen s deset fotografija naselja Općine Kaptol snimljenih iz ptičje perspektive: "Fotoblok – Naselja Općine Kaptol" (18–23). Stjepan Čosić opisao je grb Općine Kaptol: "Opis grba Općine Kaptol" (24–26). U radu "Putovanje kaptolačkim krajem" (27–41) Ivica Ciganović poetskim stilom opisuje krajobraz i naselja općine. U drugoj cjelini u tri rada – "Geologija" (42–51) Goran Radonić, "Tla Općine Kaptol" (52–61) Berislav Puača i "Biljni pokrov" (62–69) Juraj Zelić i Željko Najvirt – opisani su struktura tla, geološko porijeklo i flora. Treća, ujedno najopširnija cjelina obrađuje teme iz povijesti općine, njezin demografski razvoj i suvremeno stanje. Cjelina počinje radom "Prapovijesni Kaptol" (71–85) Hrvoja Potrebece u kojem autor prikazuje prve kulture na području Kaptola i lokalitete na kojima su vršena arheološka istraživanja. U radu "Ostaci sakralnog kompleksa unutar kaštela Stari grad u Kaptolu" (87–101) Zvonko Bojčić i Danimirka Podunavac obradili su temu povijesti nastanka kasnogotičko-renesansnoga fortifikacijskog kompleksa Kaptolački kaštel (Stari grad). Autori na temelju provedenih arheoloških istraživanja raspravljaju o počecima Kaptola na prijelazu iz 12. u 13. stoljeće kada se na tom području formirao Zborni kaptol sv. Petra u Požegi, prema kojem je mjesto dobilo ime. U radu su sustavno prikazali razvoj sakralne arhitekture u kompleksu Stari grad Kaptol. Rasprava je popraćena fotografijama arheoloških nalazišta, a iza rada slijedi zaseban prikaz povijesnih fotografija Staroga grada Kaptol pod nazivom "Fotoblok – Stari grad" (102 – 111). U vrlo vrijednom preglednom radu naslova "Kaptol tijekom povijesti" (113–139) autorica Kristina Rupert na temelju historiografije donosi pregled povijesti Kaptola od prvih spomena imena Kaptol u latinskom obliku *Capitulum ecclesiae beati Petri de Posega* do početka 20. stoljeća. U radu "Srijemski biskupi" (141–147) Marin Srakić prikazuje stanje Kaptola u kontekstu kratkih biografija imenovanih biskupa novouspostavljene pa ukinute Srijemske biskupije 1699. – 1773. godine. Kristina Rupert u radu "Povijest župe Kaptol" (149–165) naglasila je da je prikazala osnovne smjernice razvoja župe Kaptol od prvoga spomena do suvremenoga doba. Svoj pregled povijesti župe autorica temelji na analizi relevantne historiografije te je uputila na povijesne izvore, prije svega *Spomenicu Župe Kaptol* i *Kroniku kaptolačke župe*, koje je potrebno sustavnije obraditi. Nakon rada slijedi zaseban fotografski prikaz "Fotoblok – Kapelice" (166–169). Povjesničar Dinko Župan u svom radu "Povijest osnovnog školstva u Kaptolu" (171–181) obradio je temu osnovnoga školstva od početaka u doba vladarice Marije Terezije, kada nastaju prvi državni obrazovni kurikuli, do 1990. godine. Autor problematiku osnovnoga školstva u Kaptolu obrađuje u kontekstu kurikula koji su bili na snazi tijekom povijesti. Bez obzira na modernizacijske procese, autor je istaknuo da je tijekom 18. i 19. stoljeća do reformi bana Mažuranića školski prostor bio jako skroman kao i stručna osposobljenost učitelja. Sa školskim reformama bana Mažuranića dolazi do poboljšanja uvjeta, pri čemu

je autor istaknuo značenje učitelja Dragutina Žgurića, koji je za svoga učiteljavanja od 1860. do 1879. implementirao Mažuranićeve odredbe o ustroju škola kada su one proglašene. Između ostaloga, istaknuta je uloga školskih vrtova kao dio obrazovanja, ali i utjecaj zaraznih bolesti na smrtnost i bolesti učenika. Za razdoblje Austro-Ugarske Monarhije autor je donio niz podataka o broju učenica i učenika, stanju školske građevine, školskoga vrta te druge informacije, uspoređujući stanje školstva u slavonskim županijama. Za razdoblje prve Jugoslavije istaknut je pad školskoga standarda u odnosu na prijašnje razdoblje. Autor se osvrnuo na proces doseljavanja Čeha na područje Kaptola krajem 19. stoljeća i otvaranje češke škole u Kaptolu 1923. godine. Za razdoblje nakon 1945. godine autor je naglasio zakonodavne promjene te nije sustavnije ulazio u problematiku školstva u samom Kaptolu. Kao svojevrsan dodatak ovom radu dvije autorice napravile su popis pod naslovom “Učitelji, nastavnici i administrativno osoblje škole Kaptol” (182–185) od 1945. do 2022. godine. Arhivist i povjesničar Goran Hruška obradio je temu “Česi u Kaptolu i okolici” (187–203). Autor je doseljavanje Čeha u Slavoniju stavio u širu društvenu, političku i gospodarsku sliku stanja u Monarhiji. Iznimnu vrijednost radu daje tablica u kojoj je autor na temelju Matične knjige krštenih, vjenčanih i umrlih rkt. Župe Kaptol 1858. – 1948. donio abecedni popis svih prezimena čeških doseljenika s godinom prvoga upisa, mjestom porijekla i mjestom boravka na području Župe Kaptol. Na temelju izvrsno obrađene arhivske građe i sekundarne literature autor je vrlo živo prikazao problematiku doseljavanja i suživota Čeha s domicilnim stanovništvom te doprinos Čeha u društvenom, gospodarskom i poglavito kulturnom životu kaptolskoga kraja. Rad je popraćen prilogom “Fotoblok – Žetvene svečanosti” (204–207). Rad “Pregled povijesti Kaptola od 1914. do 1941. godine” (208–219) potpisuje Zdeslav Španiček. Autor je na temelju sekundarne literature i sporadično se koristeći izvornom građom donio pregled društvene, gospodarske, kulturne i političke povijesti Kaptola u burnom razdoblju promjena i kriza. Suprotstavio je stabilno razdoblje prije Prvoga svjetskog rata u odnosu na opću krizu koju se na svim područjima izazivali ratni gubitci i troškovi za opskrbu vojske. Razdoblje između dva rata prikazano je s naglaskom na političke prilike dok je područje gospodarstva i kulture slabije obrađeno. Što se povijesnoga prikaza tiče, treće poglavlje završava kratkim osvrtom na “Postavljanje spomenika dr. Franji Tuđmanu” (224–227) i kronologijom najvažnijih događaja naslova “Kronologija obrane Kaptola u Domovinskom ratu” (228–231). Nakon toga slijedi poglavlje grupe autora u kojem je prikazana bogata povijest i stanje vatrogastva kaptolskoga kraja u radu “Vatrogastvo” (232–245). Potom slijedi naslov “Demografski razvoj općine Kaptol” u kojem demograf Stjepan Šterc (251–257) znanstvenom metodologijom prati kretanje stanovništva na području Kaptola prema svim dostupnim podacima. O demografiji na drukčiji način, odnosno pripovjednim poetskim stilom u svom tekstu “Briga za potomstvo i simboli plodnosti u narodnom životu i običajima sela Alilovci” (259–267) kazuje Ivica Ciganović. Autor je iznimno živopisno opisao običaje, koji su prethodili samoj ženidbi, potom svatove, s posebnim naglaskom na brigu za potomstvo i običaj prve bračne noći (*kijer*).

U četvrtoj cjelini u četiri priloga obrađena je tema poljoprivrede, gospodarstva i turizma. Josip Soudek u radu “Poljoprivreda i gospodarstvo Općine Kaptol” (273–311) iscrpno je obradio stanje poljoprivredne proizvodnje, uzimajući u obzir vrste obradivih površina i druge preduvjete, što je popraćeno preciznim prikazima kroz tablice i grafove. Prikaz

pojedine grane poljoprivredne proizvodnje, ali i stanje obrta popraćeno je slikovnim priložima. Obradena je i povijest poljoprivrede s naglaskom na pojavu, korištenje i stanje radnih strojeva, čime se daje uvid u gospodarske modernizacijske procese koji su utjecali na promjenu šire društvene slike. U radu “Vinogradarstvo i vinarstvo Kaptola” (313–322) Josip Mesić obradio je vinogradarsku kulturu i proizvodnju vina uzimajući u obzir vrste tla, zastupljene sorte te suvremene proizvođače. Pritom je posebnu pažnju stavio na nastavni poligon, tj. vinograde i podrum koji pripadaju Veleučilištu u Požegi s ciljem edukacije. Radi potpunijega prikaza suvremenoga stanja kulture vinogradarstva i proizvodnje vina autori Josip Soudek i Josip Mesić u radu “Udruga vinogradara, vinara i voćara *Vino – Kap*” (324–335) prikazali su povijest, djelovanje, društveno, turističko i gospodarsko značenje imenovane udruge. Cjelina završava radom Kristine Rupert “Turistički potencijal Općine Kaptol” (336–345). Autorica je prikazala prirodne, arheološke, rekreativne, gastronomske i društvene aspekte koje nudi Kaptol kao turističku ponudu. Rad je popraćen slikovnim priložima, a završava dodatkom “Fotoblok – Turistička ponuda” (346–352).

U petom poglavlju obrađene su pojedine teme iz života, jezika, kulture, značajnih pojedinaca i općenito baštine kaptolačkoga kraja. Etnologinja Maja Žebčević Matić na početku poglavlja u radu “Tradicijski život u zadrudnim obiteljima kaptolačkoga kraja” (353–360) na temelju narativnih izvora i znanstvene literature donosi izvrstan prikaz organizacije života u obiteljskim zadrugama. Autorica je istaknula društvene, političke i ekonomske prilike koje su pogodovale nastanku, funkcioniranju, ali i počecima raspadanja iznimno hijerarhijski ustrojenih obiteljskih zadruga u kojima je u zajedničkom dijeljenju stanovanja i obveza živjelo nekoliko naraštaja jedne obitelji. Temelj obiteljskoga zadrudnog života bilo je zajedničko stanovanje u zadrudnoj kući, koju autorica detaljno opisuje donoseći pritom vrlo živopisan prikaz uloge, poslova i međusobnih odnosa pojedinih članova u zajedničkom životu. U svom drugom radu “Tradicijska prehrana kaptolačkoga kraja” (363–373) Maja Žebčević Matić jednako detaljno opisuje namirnice i pripremu hrane. Rad se temelji na izvornoj građi i autoričnim terenskim istraživanjima. Prikaz tradicijske prehrane autorica je obradila u kontekstu društvenih običaja, godišnjih doba, slavlja, posta, radnih obveza i svih drugih fenomena koji su činili odnos prema namirnicama i prehrani. Poseban je naglasak stavljen na razlike u prehrani između starosjedilaca i doseljenika u kaptolački kraj (Čeha, Moravaca, Nijemaca i Mađara), koji su donijeli svoje običaje pripreme hrane. Naslov rada “Ikavica kaptolačkoga kraja u kontekstu požeških govora i slavonskog dijalekta” (375–381) Anite Katić tematizira govore tijekom povijesti. Autorica je, na temelju objavljenih istraživanja te književnika, koji su pisali pučkim govorom, i audiodizapisa iz 1960-ih godina, obradila strukturu i promjene kaptolačkoga govora s obzirom na migracije stanovništva. Pritom je na konkretnim primjerima opisala karakteristike kaptolačke ikavice. U radu “O jeziku Vilima Korajca” (383–389) Bernardin Petrović analizira jezik na fonološkoj, pravopisnoj i leksičkoj razini najpoznatijega kaptolačkoga književnika i publicista 19. stoljeća. Osvrćući se na Korajčeva djela, autor je njegov jezični izraz stavio u kontekst standardizacije hrvatskoga jezika u drugoj polovici 19. stoljeća, koja je bila obilježena suprotstavljenim filološkim školama. U iznimno nadahnutu tekstu “Napoleon Špun-Stržić – skica za politički portret” (391–396) povjesničar Branko Ostajmer donio je portret iznimno značajna kaptolačkoga pravnika i političara druge polovice 19. i početka 20. stoljeća. Na temelju izvorne građe i objavljenih studija prikazan je Špunov *curriculum*

vitae od školovanje do uspješne političke i pravničke karijere. Pritom je do izražaja došlo autorovo vrhunsko poznavanje hrvatskih političkih i društvenih prilika navedenoga doba. Time je čitatelj dobio mogućnost uvida u djelovanje pojedinca u okviru pomno objašnjene političke i društvene problematike. Sljedeći naslov “Petar Marković, hrvatski književnik i pjesnik” (399–403) skraćena je verzija već objavljenoga rada poznate hrvatske povjesničarke Lelje Dobronić (1920. – 2006.). Riječ je o autoričinu djedu po majci. Obradeno je Markovićevo školovanje, učiteljska i činovnička karijera, književni i spisateljski rad te obiteljsko stablo. Posebno je istaknuta njegova ravnateljska služba u Realnoj gimnaziji i uloga u gradnji gimnazijske zgrade (danas Muzej Mimara), koju je 1895. godine otvorio Franjo Josip I. U radu “Jozo Janda, akademski slikar” (405–413) autorica Lidija Ivančević Španiček prikazala je život najpoznatijega kaptolačkog slikara 20. stoljeća. Pored iznimno burne biografije i životnih nedaća kroz koje je Janda prolazio od najranijega djetinjstva autorica je vješto utkala njegov slikarski razvoj. Bez obzira na to što je Janda izbivao iz Kaptola i tijekom svoga umjetničkog i javnog djelovanja prolazio različite faze, njegova općinjenost zavičajnim krajem ostala je stalna. To je autorica istaknula podcrtavajući njegovu privrženost kaptolačkim, požeškim, slavonskim pejzažima i drugim motivima, čime je izražavao svoju privrženost zavičaju i tradiciji. U svom trećem radu “Ivo Čakalić, seljak, etnograf i umjetnik” (415–421) etnologinja Maja Žebčević Matić prikazala je značenje i autentično poslanje čovjeka koji je svojim radom zadužio kaptolački i požeški kraj. Ivo Čakalić (1881. – 1971.) ostat će zauvijek, zahvaljujući prije svega svojoj strasti za pisanjem, najvrjednijim svjedokom tradicionalnoga života i govora kaptolačkoga kraja. Autorica je na temelju njegove bogate pisane i materijalne ostavštine, koja je pohranjena u nekoliko kulturnih i znanstvenih institucija, u kratku članku uspjela prikazati svu dramaturgiju Čakalićeva životnoga puta i autentičnu povezanost s katoličkom vjerom, koja je bila ishodištem njegova života. Na članak o Ivi Čakaliću naslanjaju se tri rada u kojima su obrađeni tradicijska nošnja, glazbeno-plesna tradicija kaptolačkoga kraja kao “potplaninskog dijela Požeške kotline”. Čuvar te tradicije ujedno je naslov rada “Kulturno-umjetničko društvo Ivo Čakalić” (434–442) u kojem je Damir Poljanac prikazao osnivanje i djelovanje toga mladog KUD-a. U radu „Šetana kola potplaninskog dijela Požeške kotline“ (443–452) Vesna Valentić Berač obradila je folklornu baštinu požeškoga kraja s posebnim naglaskom na *šetana kola* bez instrumentalne pratnje. Peto poglavlje završava radom “Festival Zlatni glas Zlatne doline” (453–463) u kojem je Jelenko Topić prikazao značenje, povijest i sudionike glazbenoga festivala koji se u Kaptolu održava više od pola stoljeća. Na kraju poglavlja su dva povezana fotobloka: “Fotoblok – Društveni život” i „Fotoblok – Društveni domovi“ (466–479).

U šestom poglavlju u četiri članka obrađene su teme povijesti i suvremenoga stanja sportskog života te lovstva i ribolovstva u Kaptolu. Sedmo poglavlje obuhvaća bibliografiju, bilješke, popis suradnika na monografiji, pogovor i sažetak na hrvatskom, češkom, njemačkom, mađarskom i engleskom jeziku. Autor sažetka donosi kratak pregled najvažnijih događaja iz povijesti Kaptola, naglašavajući da je cilj monografije sačuvati tradicijske vrijednosti od zaborava.

Stipe Ledić